

HET GERECHT IN HET KANTON GERAARDSBERGEN TIJDENS DE BURGERMAATSCHAPPIJ (ca 1795 - ca 1920)

Deel 4

door Marc VAN TRIMPONT

III " FELDGERICHT " en "KRIEGSGERICHT"

Ook buitenbeentjes maken deel uit van de werkelijke leefwereld, a fortiori wanneer het om een soort "uitzonderingsrechtbanken" gaat!

Tijdens de oorlog 1914-18 was er te Geraardsbergen zowel een *Kommandantur* met het kantoor van de plaatscommandant en met de *Feldgendarmarie* (soort militaire politie), als een *Feldgericht* of veldgerecht en logischerwijze ook een *Kriegsgericht* d.i. een soort lagere krijgsraad, van de bezettende overheid.

Kommandantur en gerecht werden door de bevolking door mekaar gehaald: men vermengde beide instituties onder één en dezelfde noemer, in de volksmond "*de kommandature*" genoemd, en ik stel vast dat deze verwarring tot voor kort ook in mijn geest aanwezig was. Dat een en ander door mekaar werd gehaald is begrijpelijk wanneer men weet dat de *Kommandantur* moet worden beschouwd als het hart zelf van het hele Duitse bezettingsstelsel⁸⁸ zodat het gewicht van zijn imago al de rest gewoon overschaduwde. Een andere reden die de vermenging in de hand heeft gewerkt is het feit dat het gerecht er pas later is gekomen. Overigens weze gepreciseerd dat het in Geraardsbergen om een zogeheten *Etappenkommandantur* ging daar Geraardsbergen in het *Etappengebiet* lag, dit is het grensgebied dat zowat de provincies Oost- en West-Vlaanderen, West-Henegouwen en Zuid-Luxemburg omvatte. De Duitse bezetter had België onderverdeeld in drie gebieden; de andere twee waren het *Occupationsgebiet* of het gouvernementsgebied met de provincies Limburg, Luik, Namen, Brabant en deels Henegouwen en Luxemburg, en ten slotte het *Operationsgebiet* of de frontstreek. Het bezettingsregime in de drie gebieden verschilde enorm; alle verhoudingen in acht genomen noemde men het *Occupationsgebiet* "het paradijs" omdat het onder direct gezag stond van de gouverneur-generaal van bezet België; het *Etappengebiet* noemde men "het vagevuur" omdat het gezag er eigenlijk in de handen van de militairen lag (zelfs een beslissing genomen door de gouverneur-generaal was onderworpen aan de goedkeuring van het militaire opperbevel), en het *Operationsgebiet* was dan "de hel" om voor de hand liggende redenen⁸⁹. Het regime in het *Etappengebiet* was vrij streng en werd onder meer gekenmerkt door de vrijheidsbeknotting: zo diende iedereen een *Personal-Ausweis* (speciaal identiteitsbewijs) bij zich te hebben, en mocht men

---

⁸⁸ BRAND WHITLOCK, *La Belgique sous l'occupation allemande: mémoires du ministre d'Amérique à Bruxelles*, 1922, p.175.
(De auteur is tijdens de oorlog Amerikaans ambassadeur geweest in Brussel)

⁸⁹ BRAND WHITLOCK, o.c., p.179.

zich niet verplaatsen naar een ander gebied zonder een pasje, een zogeheten *Passierschein* of grens-passeerbewijs; zelfs de briefwisseling was aan strenge censuur onderworpen. Vanaf 23 augustus 1916, nadat Nederbrakel en Oprakel erbij gekomen waren, omvatte de Geraardsbergse *Etappenkommandantur* 36 gemeenten⁹⁰; dit bleef zo tot het einde van de oorlog, een paar lichte wijzigingen niet te na gesproken.

Gedurende de vier oorlogsjaren zijn er te Geraardsbergen naar alle waarschijnlijkheid vier kommandanten geweest van de *Kommandantur*: de eerste was majoor Tuttmann; hij werd na een korte poos vervangen door luitenant-kolonel Barnewitz die op zijn beurt, op 15 maart 1917, opgevolgd werd door majoor Von Schickfuss⁹¹. En alleszins midden 1918 voerde luitenant-kolonel Kessner reeds het bevel en hij bleef vermoedelijk aan tot de wapenstilstand in november van dat jaar⁹².

Waar bevond zich de *Kommandantur* respectievelijk het *Feldgericht*?

Voortgaand op de overlevering wordt algemeen aangenomen dat de *Kommandantur* in Geraardsbergen midden oktober 1914 werd geïnstalleerd in het huis van notaris Jules De Ruyver gelegen op de Markt, op de plaats waar vandaag de Kredietbank is gevestigd. Volgens de Duitse militaire archiefdiensten had de Geraardsbergse *Etappenkommandantur* volgende identificatienummers⁹³, en hier schijnt toch enige verwarring te hebben bestaan, vermits er soms twee nummers waren voor éénzelfde institutie: nr.160 op 17 en 18 oktober 1914, nr.118 van 17 tot 21 oktober 1914, nr.16 van 2 december 1914 tot 19 oktober 1918, en nr.331 van 26 juni 1918 tot 13 juli 1918. Van adressen is in deze archieven geen spoor te bespeuren: dit geldt eveneens voor het *Feldgericht* en het *Kriegsgericht*. Een en ander blijkt ook uit de briefwisseling die ik van 1991 tot 1997 gevoerd heb met Duitse bevoegde diensten⁹⁴. In hun laatste brief (16 september 1997) wordt bevestigd dat de archivalia helemaal zijn vergaan in de oorlogsbranden van het jaar 1945, wat trouwens op 30 augustus 1991 al werd gemeld: "*Ihr an das Militärische Zwischenarchiv in Potsdam gerichtete Schreiben wurde zuständigkeitshalber an uns zur Bearbeitung weitergeleitet. Die Einrichtung in Potsdam wurde inzwischen geschlossen und dessen Akten in die Bestände des Militärarchivs in Freiburg eingegliedert. Hier werden u.a. die Unterlagen der ehemals Preussischen Armee verwahrt. Leider ist der grösste Teil der Akten 1945 im Potsdamer Heeresarchiv durch Brand vernichtet worden. Im dem erhalten gebliebenen Teil konnten leider keine Unterlagen zu Ihrem Anliegen ermittelt werden*". Volgens sommigen werd de *Kommandantur* na enige tijd overgebracht naar de Lessensestraat 110, in het huis van mijn grootvader Victor van Trimont die met zijn gezin naar Engeland was uitgeweken. Zo

---

⁹⁰ V. MORRE, o.c., jg.9, nr.2, p.4.

⁹¹ M.J. VAN KERCKHOVEN, Geraardsbergen tijdens wereldoorlog 1914-1918, Geraardsbergen, 1980, p.33-34,56. - V MORRE, Oprakel onder de oorlog 1914-1918, in Triverius, jg.8, nr.3, p.13.

⁹² V. MORRE, o.c., jg.8, nr.2, p.8, en jg.9, nr.1, p.10. - GERAARDSBERGS HEEMKUNDIG ARCHIEF: verschillende drukwerken met de naam van lt. kol. Kessler erop gedrukt.

⁹³ BUNDESARCHIV (Militärisches Zwischenarchiv), Potsdam: brief van 19 november 1991 aan ondergetekende.

⁹⁴ Cfr. brieven aan ondergetekende de dato:

- 24 juli 1991: Botschaft des Bundesrepublik Deutschland (=Duitse Ambassade), Brussel.
- 15 augustus 1991: Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg im Breisgau.
- 30 augustus 1991 (ref.6992/van Trimont): Bundesarchiv (Militärarchiv), Freiburg im Breisgau.
- 25 september 1991 (ref.k187/765/3518/Th.F1): Hauptstaatsarchiv, Stuttgart.
- 6 november 1991 (ref.1992/91/Sa): Bundesarchiv (Abteilungen Potsdam), Potsdam.
- 19 november 1991 (ref.6992/van Trimont): Bundesarchiv (Militär Zwischenarchiv), Potsdam.
- 16 september 1997 (ref.MA6-6992/Trimont): Bundesarchiv (Militärarchiv), Freiburg.

klonk het ook in de familie-overlevering alhoewel men dan geen blijf wist met de vraag wat er met het *Kommandantur*-kantoor op de Markt was gebeurd. Overigens blijkt uit leveranties van steenkool dat de Duitsers het kantoor op de Markt benutten tot het einde van de oorlog⁹⁵. Steeds volgens de familieoverlevering hebben de Duitsers zich in de Lessensestraat 110 geïnstalleerd niet lang na de aanvang van de bezetting, vermoedelijk in het najaar 1915, toen (of nadat) Louis (=Karel Lodewijk) van Trimpont, Victors bejaarde vader die niet mee was willen uitwijken naar Engeland, Geraardsbergen verlaten had om bij zijn zoon Emiel, toen onderpastoor in Oudenaarde, zijn intrek te nemen bij wie hij trouwens op 12 augustus 1916 overleed. Een en ander kreeg plots bevestiging uit een totaal onverwachte hoek, namelijk van Marcel Meyskens (°1906) die zijn heel leven lang in de Lessensestraat (dichtbij het nr.110) heeft gewoond. Zo lazen wij in 1985:

Het herenhuis Lessensestraat 110 zoals het er toen uitzag en vandaag nog uitziet. Het was eigendom van het echtpaar Victor van Trimpont-Pieraert, en het werd door hen in oktober 1942 verkocht aan de familie De Smet die het vandaag nog in bezit heeft en bewoont.

De Duitse Kommandantur was eerst gevestigd op de Markt (thans Kredietbank) daarna overgebracht naar de Lessensestraat nr.110 (...). Daar woonde destijds mijnheer Victor V(an) T(rimpont) met zijn gezin. Gans de familie was uitgeweken naar Engeland. Alleen de meid en de hovenier bleven achter voor het bewaken en het onderhoud van het huis. Mogelijk was het huis op de Markt niet ruim genoeg? Feit is dat de Kommandantur verhuisde naar de Lessensestraat. Gans de staf van Oberst Leut.⁹⁶ Schwartz kon er logeren. Er was een mooie tuin. De wijnkelder was dichtgemetseld, doch werd opengebroken en de "kermisoorlog" kon beginnen. Er werd gedronken en gezongen van Wein, Weib und Gesang. Op het gelijkvloers in de woonplaats rechts in de hall zetelde Herr Schwartz met zijn officieren en zijn vertaalster "Zwart Liesken". (...)⁹⁷.

De Duitse Kommandantur was eerst gevestigd op de Markt (thans Kredietbank) daarna overgebracht naar de Lessensestraat nr.110 (...). Daar woonde destijds mijnheer Victor V(an) T(rimpont) met zijn gezin. Gans de familie was uitgeweken naar Engeland. Alleen de meid en de hovenier bleven achter voor het bewaken en het onderhoud van het huis. Mogelijk was het huis op de Markt niet ruim genoeg? Feit is dat de Kommandantur verhuisde naar de Lessensestraat. Gans de staf van Oberst Leut.⁹⁶ Schwartz kon er logeren. Er was een mooie tuin. De wijnkelder was dichtgemetseld, doch werd opengebroken en de "kermisoorlog" kon beginnen. Er werd gedronken en gezongen van Wein, Weib und Gesang. Op het gelijkvloers in de woonplaats rechts in de hall zetelde Herr Schwartz met zijn officieren en zijn vertaalster "Zwart Liesken". (...)⁹⁷.

Meyskens bleek dus weet te hebben van sommige details, zoals het feit dat de wijnkelder dichtgemetseld was. Dit was inderdaad zo, en het is ingevolge een indiscretie (=toogpraat) vanwege de metselaar die het werk heeft uitgevoerd dat dit feit aan de oren is gekomen van wie het beter niet had gehoord... (De naam van deze metselaar is, via de familieoverlevering, gekend).

Is de *Kommandantur* dan wel degelijk naar de Lessensestraat gekomen? Het antwoord op deze vraag is negatief, want ook Meyskens, die acht jaar oud was toen de oorlog uitbrak,

⁹⁵ RIJKSARCHIEF RONSE, MGA Geraardsbergen, nr.2075.

⁹⁶ Dit is quasi zeker een lapsus. Meyskens bedoelt hoogstwaarschijnlijk "Ober-Leutnant" en niet "Oberst-Leutnant". Het eerste staat voor le luitenant (d.i. de rang boven onderluitenant), het tweede voor Luitenant-kolonel (d.i. de rang boven majoor). Schwartz was tweede-in-bevel, met de rang van "Ober-Leutnant" (cfr. V. MORRE, o.c., jg.8, nr.1, p.6. - M.J VAN KERCKHOVEN, o.c., p.26,32.)

⁹⁷ M. MEYSKENS, *Een verhaal uit de Geraardsbergse geschiedenis 1914-1918: De Duitse Kommandantur in de Lessensestraat*, in *Weekblad "AZ"*, ed.6, nr.3/85. En van dezelfde auteur: *Een oude "Giesbergse geschiedenis" 1914-18. Het Duitse "Gerichtshof en Kommandatur"*, en *"Een verhaal uit de Geraardsbergse geschiedenis 1914-1918: "Zwart Liesken", sekretaresse en vertaalster bij de "Herr Swartz" in het weekblad "Het Gouden Blad" van respectievelijk 22 juni 1984 en 17 oktober 1986.*

haalt de twee zaken door mekaar. In hetzelfde artikel "*De Duitse Kommandatur in de Lessensestraat*" waaruit zo-even werd geciteerd vertelt hij verder: "*Wie wat mispikkelde moest naar het gerechtshof. (...). Ook Duitse soldaten die wat op de kerfstok hadden zagen zich via het gerechtshof opnieuw naar 't front verwezen*". Wijst hij aldus niet overduidelijk op de mogelijke aanwezigheid aldaar van een rechtbank? Een leeftijdsgenoot van Meyskens, Karel Rosier (1906) die in 1985 zijn memoires publiceerde, brengt meer details aan⁹⁸. Hij woonde tijdens de eerste wereldoorlog met zijn ouders in de Buizemontstraat dichtbij de toenmalige brouwerij De Boe (p.200). Op een bepaald moment vertelt hij over een man die een huis betrok met een strodak (p.168): "*In de oorlog 1914-1918 was de eigenaar huissier van de Commandatur-Gerechtshof in de Lessensestraat. Op 9 november 1918 vertrok Sicherheits-commandant Barnewitz en overhandigde de sleutels van het huis aan de huissier De Coster.*" En verder (p.200 tot 204): "*Een schoon burgershuis, met vijf trappen op, werd ingericht als commandatuur. Op deze plaats op de grote markt is nu de Kredietbank gevestigd. (...). In de Lessensestraat, eveneens in een groot burgershuis, rechtover het Goede Vrouwenstraatje, was het militaire gerechtshof (...).*" Ja, een en ander tekent zich nu overduidelijk af, maar eigenlijk had bij het begin van dit hele verhaal vooraf een andere vraag moeten worden beantwoord, namelijk: wanneer richtte de Duitse bezetter eigen rechtbanken op? En dit roept een andere vraag op, met name: vanaf welk moment KAN er sprake zijn van een Duitse rechtbank? Welnu, het antwoord op deze vragen vult een belangrijk vakje van de puzzle in, want het was pas in februari 1915 dat generaal Von Bissing⁹⁹ zich de macht toeëigende om dergelijke rechtbanken op te richten (zie hierover verder), m.a.w. die lokale Duitse rechtbanken kunnen er pas na deze datum gekomen zijn. Uit wat voorafgaat kan dus nu met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid worden geconcludeerd dat de *Kommandatur* zich inderdaad sinds het najaar 1914 bevond op de Markt, en dat zowat een jaar later het *Feld- en Kriegsgericht* werden geïnstalleerd in de Lessensestraat 110.

De activiteit van het "*Feldgericht*"

Alhoewel de Duitse bezetter de Belgische rechtbanken en gerechtshoven erkende, behield hij zich van in de beginne het recht voor een "**buitengewone rechtspraak**" in het leven te roepen, en, de daad bij het woord voegend, richtte hij een militair gerechtshof op in de voornaamste steden van het land. Hij motiveerde dit initiatief door erop te wijzen dat deze hoven delicten dienden te behandelen die te maken hadden met de veiligheid van de Duitse Staat en van het Duitse leger. De Duitse gerechtshoven zetelden onmiddellijk van bij de aanvang van de bezetting, en er was geen sprake van een jury noch van mogelijkheid tot beroep tegen een vonnis of arrest. Op 5 februari 1915 vaardigde Von Bissing een decreet uit waarbij hij de bevoegdheid omschreef van de arrondissementele verantwoordelijken (de hoofden van een "*Kreis*"); meer bepaald in artikel 9 eigende hij zich meteen de onbegrensde macht toe alle decreten of ordonnanties uit te vaardigen en alle repressie- of tuchtmaatregelen te nemen welke hem opportuun leken. En zo ontstonden even nadien (hoogstwaarschijnlijk in het najaar -oktober?- 1915) die lokale rechtbanken, "*ces terribles*"

---

⁹⁸ K. ROSIER, *Randschriften rond den Oudenberg*, Geraardsbergen, 1985.

⁹⁹ Generaal Baron Moritz Ferdinand von Bissing (1844-1917) was gouverneur-generaal van België. Het was op 2 december 1914 dat hij in deze hoedanigheid Freiherr von der Goltz opvolgde; hij bleef in functie tot aan zijn dood op 19 april 1917. Hij was voorstander van de zogeheten *Flamenpolitik* en moedigde het activisme aan ter ondersteuning van de Duitse belangen; het is in dit kader dat hij in 1916 de Gentse universiteit vernederlandste. Of hij ook achter de deportatiepolitiek stond waarbij meer dan 100000 werklozen tewerkgesteld werden in Duitsland, valt, naar verluidt, zeer sterk te betwijfelen. Von Bissing werd op 24 april opgevolgd door kolonel-generaal Von Falkenhausen.

tribunaux"¹⁰⁰ die, alhoewel ze maar drie jaren hebben bestaan, inderdaad diepe sporen hebben nagelaten...

Er bestonden, zoals gemeld, twee soorten lokale rechtbanken in het kader van die "buitengewone rechtspraak": het *Feldgericht* of veldgerecht (in het Frans: tribunal de campagne) samengesteld uit militairen plus twee burgers, en het *Kriegsgericht* of krijgsgerecht (in het Frans: tribunal de guerre) dat uitsluitend door militairen was bemand¹⁰¹ en dat vermoedelijk alleen zaken behandelde die te maken hadden met de veiligheid van de bezettende macht of zaken waar Duitse militairen bij betrokken waren. Maar waren die lokale "buitengewone" rechtbanken dan zo bijzonder actief? Welnu, één momentopname zal volstaan om dit te illustreren, en ze steunt, naar verluidt, op een publicatie in de *Deutsche Juristen Zeitung*: over een periode van één jaar, d.i. van bij de aanvang in oktober 1915 tot eind september 1916 werden in België precies en niet minder dan 103092 mensen veroordeeld van wie 19857 vrouwen. Deze veroordelingen worden opgedeeld als volgt: 100 doodstraffen, 4912 levenslang, 11001 andere gevangenisstraffen, 591 deportaties, en het saldo boetes¹⁰²...

Over de bemanning van het *Feldgericht* respectievelijk *Kriegsgericht* in Geraardsbergen is geen duidelijkheid, en is eigenlijk bitter weinig geweten. Het feit dat het archief in 1945 vergaan is in de oorlogsbrand is vanzelfsprekend niet van aard hierin wat opheldering te brengen. Volgens Meyskens had Schwartz het voor het zeggen, volgens Rosier was luitenant-kolonel Barnewitz er heer en meester. En hoe zat het met de rechtsambtenaren? *Als rechters traden op de kommandant en Ober-Leutnant Schwartz voor de belangrijke zaken; een eerste en een hulprechter voor minder gewichtige feiten*, aldus M.J. van Kerckhove¹⁰³. Maar naar alle waarschijnlijkheid fungeerde, zoals verder nog zal blijken, een zekere Von Gassner, een burger uit Berlijn, als rechter althans op het einde van de oorlog, en als per definitie in het *Feldgericht* vermits alleen daàr plaats was voor twee niet-militaire rechters. Er was ook het Duitse politiepersoneel. Onder hen de twee dedectieven, ene dr. Ernest Zahn en een student Max Raindohr of Ramdohr, beiden uit Leipzig; ze droegen beiden een... Sherlock Holmes-petje, wist Karel Rosier nog te vertellen.

Vermoedelijk viel de territoriale bevoegdheid van deze rechtbanken samen met het territorium van de *Kommandantur*: vanaf 23 augustus 1916 tot bijna op het einde van de oorlog ging het om volgende 36 gemeenten¹⁰⁴:

Appelterre-Eichem	Moerbeke	Smeerebbe-Vloerzegem
Aspelare	Nederboelare	Sint-Antelinks
Deftinge	Nederbrakel	Sint-Goriks-Oudenhove
Denderwindeke	Nieuwenhove	Sint-Maria-Oudenhove
Erwetegem	Neigem	Sint-Maria-Lierde
Geraardsbergen	Onkerzele	Sint-Martens-Lierde
Goferdinge	Ophrakel	Steenhiize-Wijnhuize

---

¹⁰⁰ BRAND WHITLOCK, o.c., p.180.

¹⁰¹ A. ELLEBOUDT & G. LEFEVRE, *Oostende onder de Duitse Bezetting 1914-1918*, Oostende, s.d. (ca.1920?), p.167-167,235. (geen bronvermelding)

¹⁰² G. JOURET, *Histoire de l'occupation allemande en Belgique*, Bergen, s.d. (vermoedelijk in het interbellum), p.151 met verwijzing naar de *Deutsche Juristen Zeitung* (zonder datumvermelding evenwel).

¹⁰³ M.J. VAN KERCKHOVE, o.c., p.34, met verwijzing naar *Oorlogsboek van het Davidsfonds 1914-1918*, Brugge, 1920, dl.II, p.130.

¹⁰⁴ V. MORRE, o.c., jg.9, nr.2, p.4.

Grimminge
Hemelveerdegem
Idegem
Liefvering
Meerbeke

Ophasselt
Overboelare
Parike
Pollare
Schendelbeke

Viane
Voorde
Waarbeke
Zandbergen
Zarlarding

Wat was de bevoegdheid van deze lokale Duitse rechtbanken? In de eerste plaats, doch niet uitsluitend, waren ze als vanzelfsprekend bevoegd voor de overtreding van elk reglement dat door het Duitse Bestuur werd uitgevaardigd, en er waren er heel wat, ook op het lokale vlak. En wat de strafmaat betreft lag zelfs de doodstraf binnen hun bevoegdheid. Een greepje uit deze reglementen¹⁰⁵:

- uiting van goed- of afkeuring over een ander land: boete van 1 à 15 fr., of 1 à 7 dagen opsluiting;
- verbergen van Belgische soldaten: doodstraf;
- inbreuken op de perscensuur: bestraffing volgens de oorlogswetten;
- verbod zich na 19 u op straat te bevinden, of langs de spoorweg te gaan op straffe van 1 tot 15 jaar gevangenisstraf;
- verbod wapens in het bezit te hebben. In Oostende, bij voorbeeld, werd iemand ter dood veroordeeld wegens wapenbezit¹⁰⁶;
- duiven dienden binnen te worden gehouden; op het bezit van reisduiven kon de doodstraf volgen. Nog te Oostende kreeg iemand wegens het bezit van reisduiven een boete van 1 miljoen mark (bron: zie voetnoot 106);
- verplichting een *Personal-Ausweis* bij zich te hebben;
- al het graan moest ter plekke worden gedorsen, gemalen en verkocht;
- verplichte inlevering van prikkeldraad;
- verbod berichten door te geven over militaire zaken: strafbaar volgens de krijgswetten;
- verplichte aangifte van voorraad levensmiddelen;
- uitingen van vaderlandsliefde onder welke vorm ook waren verboden;
- bijeenkomsten met politieke inslag waren verboden: strafbaar met een boete van 1000 mark;
- verplichte inlevering van brandhout;
- overtreders van de "pasjeswet" kregen 10000 mark boete of 5 jaar gevangenis;
- verbod op uitvoer van wol;
- op steunverlening ten nadele van het Duitse leger stond de doodstraf;
- verplichte opgave van bebouwde landerijen, zoniet boete van 3000 mark of gevangenisstraf;
- vetmesten van kalveren is verboden op straf van 1000 mark boete of 1 jaar gevangenis;
- verkoop van aardappelen kan alleen mits toestemming van de *Etappen-kommandantur*; overtreding werd bestraft;
- tewerkstelling in Duitsland: wie zich poogde te onttrekken aan deze verplichte arbeidsdienst riskeerde 3 jaar gevangenis en 30000 mark boete;
- enz., enz., enz...

Op een bepaald moment werd het *Feldgericht* ook bevoegd verklaard voor geschillen die te maken hadden met de huur van woningen; zodoende begaf de Duitse bezetter zich op het terrein van onze vreedgerechten wat een storm van protest uitlokte vanwege de magistratuur.

---

¹⁰⁵ M.J. VAN KERCKHOVEN, o.c.

¹⁰⁶ A. ELLBOUDT & G. LEFEVRE, o.c.

Hoe het er in Geraardsbergen op de rechtbank zelf aan toe ging las ik voor U bij M.J. Van Kerckhoven en M. Meyskens¹⁰⁷:

- *De rechter bekeek de mensen eens goed om te zien hoe zij eruit zagen, rijk of arm en zeiden dan: "Ge hebt dit of dat gedaan dus zoveel boete of zoveel gevangenis". Zo werd voor hetzelfde feit de één met 50, de andere met 500 mark beboet. Ook wist men dit al gauw en kleepte men zich zo slordig mogelijk.*

- *"Mevrouw X, ge moest verleden week 24 eieren leveren en ge hebt er maar 12 geleverd".
"Ja meneer, maar mijn hennen leggen niet".*

"Zwijg... dat gaat ons niet aan, 50 mark boete".

- *"Meneer D., ge hebt uw zwijn geslacht en een klein in de plaats gezet; het vlees is aangeslagen. Daarbij 14 dagen gevangenis en 500 frank boete ofwel 300 mark in goud".*

- *Het veldgerecht van de Kommandantur van Geraardsbergen veroordeelde op 14 juni tot 15 jaar tuchthuis, de genaamde Camiel Van Damme, slachter te Sint-Maria-Oudenhove en tot 6 maanden en twee weken gevangenis Omer De Backer, kloefmaker te Erwetegem, voor smokkelen.*

- *De rijke boeren werden beboet met 100 of meer Duitse Marken (1 DM = 12,5 frank). Zij hadden bv. gefraudeerd of te weinig koeien, schapen, melk of boter aangegeven. Wie de boete betaalde in goudstukken diende slechts de helft van de som neer te tellen. Kleinere boerkens moesten netels gaan trekken die dienstig waren om neteldoeken te vervaardigen ten behoeve van de gekwetste soldaten.*

Berucht is alleszins een proces dat vermoedelijk voor het Geraardsbergse, maar volgens sommigen het Gentse(?), *Kriegsgericht* werd gevoerd en nog een nasleep had na het beëindigen van de vijandelijkheden. Wat was er gebeurd? In november 1917 werden op de spoorweg te Overboelare en te Nederboelare signaaldraden buiten gebruik gesteld. Als gevolg van verdachtmaking werden midden december zes kinderen en minderjarigen uit Overboelare, en wat later vier uit Nederboelare en nog eens vier uit Geraardsbergen in hechtenis genomen. Het onderzoek was in handen van de speurders Zahn en Raindohr, die de "schrik van Dendermonde" werden genoemd. Een viertal maanden nadien werden de kinderen voor het Duitse gerecht gedaagd, veroordeeld en gevangen gezet in Frankrijk; ze werden pas uit gevangenschap bevrijd bij de wapenstilstand in november 1918. Deze zaak kreeg een staartje na de oorlog, en meer bepaald Max Raindor diende zich te verantwoorden voor het Hoger Gerechtshof te Leipzig, beschuldigd van een dertigtal kinderen en adolescenten te hebben aangehouden en mishandeld. De feiten zijn gekend¹⁰⁸, maar na de beëindiging van het proces (juni 1921) publiceerde een Franstalige krant een interview met dr. Arthur van der Schueren¹⁰⁹: het is een merkwaardig getuigenis dat de moeite loont hier (in vertaling) te laten volgen:

"De rechtbank te Leipzig had bij de universiteit Berlijn navraag gedaan naar een iemand van het professorenkorps die Vlaams sprak en die als tolk kon fungeren. De universiteit stuurde een activist¹¹⁰, Van Kerckhove genaamd en afkomstig van Izegem; deze man was België onvlucht een paar dagen voor de wapenstilstand, en de Duitsers hadden hem tot lector benoemd aan deze universiteit. Het is deze activist die voor tolk speelde.

---

¹⁰⁷ M.J. VAN KERCKHOVEN, o.c., p.34,47. - M. MEYSKENS, o.c.

¹⁰⁸ Zie M.J. VAN KERCKHOVEN, o.c., p.61-63. - J. FLAMANT & J. VAN MELLIO, *Het Geraardsbergen van toen*, Brugge, 1985, p.39,43.

¹⁰⁹ GERAARDSBERGEN PRIVEARCHIEF, N.N., *Retour de Leipzig: ce que nous dit M. Van der Schueren, médecin à Grammont*, in *La Libre Belgique* (?), of in *Le Soir* (?), of in (???), eind juni 1921.

¹¹⁰ *Activist*: voorstander van een oplossing van de Vlaamse kwestie in België met behulp van de bezettende macht (1914-1918)^a (Van Dale)

Maar, daar ikzelf het Duits machtig ben, werd ik in deze taal ondervraagd en heb ik in die taal getuigd. Dit heeft het me mogelijk gemaakt me snel een opinie te vormen over een rechtspraak die ik als zonderling heb ervaren.

De wreedheden door Randohr begaan zijn gekend: heel Geraardsbergen is op de hoogte van en kan er over getuigen.

Te Leipzig waren vijftien getuigen ten laste, plus drie artsen van wie één (ikzelf) ook optrad als getuige. Alle verklaringen waren eensluidend; de enen werden zelf slecht behandeld, de anderen verzorgden diegenen die het slachtoffer waren van de slechte behandeling.

Er waren elf getuigen à décharge, allen Duitsers. Het is het getuigenis van de elf Duitsers dat geloofwaardig werd geacht; dit van de Belgen werd van gener waarde verklaard.

De pers aldaar was er als de kippen bij om ons in een verdacht daglicht te plaatsen. Zie bij voorbeeld de "Deutsche Zeitung" die op 9 juni in vette koppen berichtte: "Vrijshutterskinderen als getuigen ten laste"!

Foto: de slachtoffers met de artsen die ze verzorgden. (Uit: "Le Patriote Illustré", jg.37, nr.24, 12 juni 1921) - (Met dank aan ons medelid Johny de Nie uit Geraardsbergen)

V.l.n.r., Zittend: Philemon de Vlaeminck, Overboelare - Robert Van Waeyenberg, idem - Gaston Spitaels, Anderlues - François de Mecheleer, Overboelare - Alphonse Moreel, idem - Rechtstaand: Franz de Tant, Geraardsbergen - Marcel van Waeyenbergh, Overboelare - Bertha van de Catsye echtg. Spitaels, Anderlues - J.B. van der Mijnsbrugge, Nederboelare - François van der Heyden, Overboelare - Albert Vidts, idem - Gaston de Broux, idem - Clovis van Hove, Geraardsbergen - Albert de Schauwer, Overboelare - dr. Arthur van der Schueren, Geraardsbergen - dr. Charles de Block, idem - dr. August van der Kelen, idem.

Terwijl de Belgische getuigen de feiten hadden meegemaakt, persoonlijk geleden hadden onder de mishandelingen of ze met eigen ogen hadden zien gebeuren, liet Ramdohr voor zijn décharge door vrienden getuigenis afleggen, vrienden die tijdens de oorlog in Gent of in een andere Vlaamse stad eenzelfde functie hadden uitgeoefend als hijzelf, maar die geen weet hadden van wat er zich te Geraardsbergen had voorgedaan.

Daar zag ik ook enkele van de boosdoeners die tijdens de oorlog terreur gezaaid hebben over Geraardsbergen. Hun verklaringen waren ontstellend. Zie bij voorbeeld de verslaggeving in het "Leipziger Tageblatt" van 10 juni: de genaamde Landow, handelaar

uit Forst (bij Aken?), die tijdens de oorlog "Feldwebel"¹¹¹ was in Geraardsbergen, verklaarde onder ede nooit klachten te hebben vernomen in verband met het gevangenisleven, nooit te hebben gehoord van kinderen die zouden zijn geslagen, nooit te hebben gezien dat jonge gevangenen zouden zijn mishandeld. Welnu, drie geneesheren dienden gedurende lange tijd zorgen te verstrekken aan de slachtoffers.

Hetzelfde "Leipziger Tageblatt" van 10 juni publiceert de verklaring van genaamde Gassner uit Berlijn. Deze man, hoger adviseur van de regering en adviseur bij het ministerie voor werkverschaffing, was tijdens de oorlog rechter te Geraardsbergen. Von Gassner stelde als algemene regel dat verklaringen van Belgische kinderen met veel meer scepsis dienden te worden aanhoord dan deze van Duitse; bovendien waarschuwde hij ervoor dat het culturele peil van de Belgische bevolking niet zeer hoog was, dat de getuigen, sluw als boeren, een en ander konden achterhouden, dat hijzelf had vastgesteld hoe getuigen na eerst gezworen te hebben waarheid te zullen spreken een half uur nadien toch het tegengestelde verklaarden. Wat met dergelijke verklaring werd beoogd ligt voor de hand: het kwam erop aan de rechtbank te doen aanvaarden (en het opzet mag helemaal geslaagd worden genoemd) dat het getuigenis voor de rechtbank van een Belg steeds moet worden gezien als verdacht en van gener waarde.

Dan verscheen een zekere Bauer, politie-adviseur uit München; hij was opgeroepen door de verdediging in zijn hoedanigheid van expert in procedurezaken. Deze Bauer verklaarde (zie zijn verklaring in hetzelfde "Leipziger Tageblatt") dat hij Belgen en Fransen had horen zeggen dat een meeneed ten overstaan van een Duitse rechtbank noch een zonde noch een vergrijp was, dat tijdens de oorlog de Geallieerden strooibriefjes dropten in bezet België waarbij de bevolking en zelfs de kinderen werden aangezet bruggen in de lucht te blazen, dat zelfs de kleinsten aan spionage deden zodat men Ramdohr toch niet een verwijt kon maken kinderen te hebben aangehouden.

Ook met deze verklaring kwam het erop aan te suggereren dat een getuigenis uit het Belgische kamp niet ernstig kon worden genomen.

Wat mij betreft, naast het relaas van mijn zorgenverstrekking aan de slachtoffers van de folteraar in Geraardsbergen, heb ik ten overstaan van de rechtbank drie preciese feiten uiteengezet:

1. Net als bijna iedereen in Geraardsbergen werd ik aangehouden en vastgezet. De avond van mijn aanhouding, toen ik het rijkswachtgebouw binnentrad dat als gevangenis dienst deed, vroeg ik om het wollen deken dat ik onder de arm had te mogen behouden. Een Duits soldaat, Heinrich genaamd, van wie werd gezegd dat hij menselijker was dan anderen, schoof in het geniep drie broden onder mijn deken. Ik zegde hem dat ik er geen behoefte aan had omdat ik genoeg voedsel bij had, maar hij gaf me een teken om niet door te gaan met mijn afwijzing. Wat later nam Heinrich de broden terug en deelde ze uit aan gevangen kinderen, en hij fluisterde me toe: "ik geef ze wat voedsel in het geniep, want deze kinderen zijn voor drie dagen op water gezet; als ik ze niet wat voedsel gaf, dan stierven ze van de honger."

2. in 1918, was er op de feestdag van de keizer veel lawaai in het rijkswachtgebouw. Plots hoorde men een kind huilen, terwijl al het andere lawaai verstomde. Een half uur lang hoorde men dit kind kermen en kreunen. Dan hoorde ik iemand binnenbrengen in de cel naast de mijne. Een veertienjarige die zich in deze cel bevond en die wist dat ik in de cel naast hem was riep in het Vlaams: "Dokter, weet ge wie men zopas binnenbracht? Het is de kleine en hij werd afgeranseld". Ik wist wie men "de kleine" noemde: het was een kind van nauwelijks acht.

3. Ik heb het feit gemeld dat de gevangencellen, door de nalatigheid van de Duitsers,

---

¹¹¹ Feldwebel = sergeant-majoor (onderofficier) bij de Duitse Feldgendarmarie.

overwoekerd waren van ongedierte en luizen zodat alle gevangenen er vol van zaten; dit werd eveneens door een Duits inspecteur vastgesteld, maar Ramdohr deed niets veranderen. Toen de voorzitter van de rechtbank aan Ramdohr en aan zijn advocaat vroeg wat ze te antwoorden hadden op deze drie feiten, sprak geen van beiden één woord.

Dan kwam de genaamde Schwartz opdagen, wiens afpersingen berucht gebleven zijn in Geraardsbergen. Hij is het die in de streek zoveel geld afperste, met duizenden en duizenden marken; hij is het die te pas en te onpas mensen veroordeelde om vervolgens het bedrag van de boete te verminderen op voorwaarde dat men in goud betaalde. Welnu, dit individu kwam verklaren: "Ik hecht niet het minste geloof aan de beschuldigingen tegen Ramdohr, want mochten kinderen uit Geraardsbergen werkelijk door hem mishandeld zijn geweest, dan waren hun ouders het me komen zeggen".

Beklaagde Randohr werd vrijgesproken. Deze vrijspraak heeft ongetwijfeld veel stof doen opwaaien want zelfs een lokale krant als "Vers l'Avenir" titelde, onder de laatste nieuwsberichten: "Indignation en Belgique après l'acquittement d'un bourreau d'enfants"¹¹².

****

"Pour la petite histoire" nog even dit: toen ik, in augustus 1991, in een brief aan het militair archief in Freiburg even deze rechtszaak oprakelde, gewoon met het doel een zaak i.v.m. mijn grootvader te situeren¹¹³ en een referentie of een bijkomend aanknopingspunt op te geven, bleek ik toch een gevoelige snaar te hebben geraakt want in zijn antwoord de dato 15 augustus achtte majoor dr. H. Ostertag het nodig te beklemtonen dat de Duitse en Belgische versie van dergelijke feiten sterk uiteenlopen: "Wie Ihnen vielleicht bekannt ist, weichen die deutschen und belgischen Darstellungen zu dem Geschehen stark voneinander ab. (...)"¹¹⁴. Deze stelling strookt zonder twijfel met de werkelijkheid maar dit aspect was hier niet aan de orde, niet ter zake, en... dus geen punt van discussie zodat er hoegenaamd geen reden noch aanleiding was het te benadrukken. Terloops gezegd, deze stelling was ook de hoofdtoon van een Duits rapport over gruweldaden die door Belgen zijn(?) of zouden zijn(?) gepleegd bij de Duitse inval in België in 1914¹¹⁵.

****

---

¹¹² Groupe "Vers l'Avenir" de Namur, 17(?) juni 1921. (Met dank aan ons medelid C. Molderez uit Bevekom)

¹¹³ Mijn grootvader had tegen Schwartz klacht ingediend wegens ontvreemding van een waardevol schilderij uit zijn huis in de Lessensestraat 110.

¹¹⁴ Wie geïnteresseerd is in de geschiedschrijving van het verzet tijdens de eerste wereldoorlog, maar dan gezien door een Duitse bril, verwijs ik naar het werk van Lothar WIELAND, *Belgien 1914. Die Frage des belgischen "Franktireurkrieges" und die Deutsche öffentliche Meinung von 1914 bis 1936*, Frankfurt am Mein/Bern/New York, 1984.

¹¹⁵ H. OSTERTAG, "Deutsche Greuelthaten bei der Invasion in Belgien, August 1914?", s.d. (vermoedelijk na 1984), s.l.; (Freiburg?), rapport van 11 bladzijden waarvan een kopie toegezonden aan ondergetekende op 15 augustus 1991, en handelend o.m. over de Duitse gruweldaden in Leuven, Dinant, Andenne, Aarschot en Tamines. In dit rapport wordt ook gewag gemaakt van gruweldaden die van Belgische zijde zijn(?) of zouden zijn(?) gepleegd: "Endlich steht unzweifelhaft fest, dass deutsche Verwundete von der belgischen Bevölkerung ausgeraubt und getötet, ja sogar grauenschaftig verstümmelt worden sind, und dass selbst Frauen und junge Mädchen an solchen Schandtaten teilgenommen haben. So sind deutschen Verwundeten die Augen ausgestochen, Ohren, Nase, Fingerglieder und der Geschlechtsteil abgeschnitten oder der Leib aufgeschlitzt worden..." (Vertaling: "En ten slotte staat het vast dat Duitse gewonden door de Belgische bevolking werden beroofd en gedood, ja zelfs zwaar verminkt, en dat zelfs vrouwen en jonge meisjes in dergelijke wreedheden hun deel hebben gehad. Zo werden gewonde Duitsers de ogen uitgestoken, de oren neus of vingerleden en het geslachtsdeel afgesneden, of het lichaam opengesneden...").

Men kan of mag deze oorlogsrechtbanken vanzelfsprekend niet als een normaal gegeven beschouwen: het waren instituties die uitsluitend in dienst stonden van de bezettende overheid. Toch kan men er niet omheen wanneer men de geschiedenis van het gerecht wil schetsen, zelfs al zijn ze, als per definitie, een aanfluiting van de rechtspraak en a fortiori van de gerechtigheid: ze waren nu eenmaal een trieste werkelijkheid!...

(Einde)

MARC VAN TRIMPONT

*****

SNUFFELVONDST:

UIT STREUVELS' "VOLLEDIG DAGBOEK VAN DE 1e WERELDOORLOG"

Op 22 augustus 1914 greep in Kortrijk een kort maar blijkbaar hevig treffen plaats tussen een vijftigtal Franse dragonders en een dozijn Duitse verkenners -Ulanen- die Stijn Streuvels de dag ervoor in de voormiddag door Ingooigem had zien trekken.

's Avonds schrijft hij in zijn dagboek:

*In de avond wandel ik alleen langs de steenweg en ontmoet een Ulaan die van Kortrijk terugkeert. Hij groet en als ik terug groet, houdt hij zijn paard stil en begint ineens op vertrouwelijke toon te spreken... "Kameraden alle tod", zei hij. Ik zie dat hij aangedaan is en weent. Het is aan de val van zijn paard te wijten dat hij ontsnapt is. Het dier is inderdaad besmeurd en de jongen ziet er zelf onttakeld uit; hij heeft zijn lans en helm verloren en moet zijn mannen vervoegen te... **Geraardsbergen!** Hij en zijn paard zijn even afgemat en nu moet hij door de nacht, over een vreemde streek, uren ver, de weg zoeken... Hij vertrekt op zijn hinkend paard en herhaalt nog in vertwijfeling: "Kameraden alle tod!". Hij is een heel tengere jongen, ten hoogste 19 jaar oud.*

(LDC)*

---

* LDC = Leon De Couvreur.